

मुंबई की इस भाग-दौड़ भरी जिदगी में लोकल ही वह प्राध्यम है जो सस्ता और द्रुत गतिका साधन है। रोज़ ही तरह मैं भी अन्य लोगों की तरह लोकल में सवार हुई। जल्द बाजी में मैं रोज़ के कम्पाटमेट को छोड़ विकलांग डिब्बे के पास के लेडिंग कम्पाटमेट में चढ़ गई, स्टेशन पर रुकते ही चंद सेकंड में गाड़ी भर गई। स्टेशन पर रुकते ही चंद सेकंड में गाड़ी भर गई। लेकिन बाजू के डिब्बे के शोर-शराबे के कारण ध्वनि उधर गया। ये हेडीकेप डिब्बा है, जो हैंडीकेप नहीं है उत्तर जाएँ, लेकिन भीड़ पर कोई असर नहीं, खचाखच भरी हुई गाड़ी चल पड़ी। अगले स्टेशन पर कुछ विकलांग जो सचमुच विकलांग थे, चढ़ नहीं पा रहे थे। फिर कई आवाजें, इसी उद्देश्य से बड़बड़ा रहे थे कि अच्छे भले लोग चढ़ जाते हैं, हम विकलांगों को चढ़ने को नहीं मिलता। बिना किसी प्रतिक्रिया के शोर शराबे में गाड़ी चल पड़ी। विकलांग प्लेटफार्म पर छूट गए। अगले स्टेशन पर फिर विकलांगों ने खोझ भरे स्वर में कहा- हम परदया करो, हमारे विकलांग डिब्बे में मत चढ़ो, कम से कम इतनी सुविधा तो हमारे लिए छोड़ दो। लेकिन दूसरी ओर भीड़ जस की तस बल्कि डिब्बा पहले से भी ज्यादा भर गया। मेरे दिमाग में विचार कौंधा कि क्या एक ट्रेन के, एक डिब्बे में इतने ज्यादा विकलांग हैं कि विकलांग भी विकलांग डिब्बे में चढ़ नहीं पाते हैं? सचमुच विकलांगता की स्थिति भयावह है। मेरे विचारों

वैचारिकी

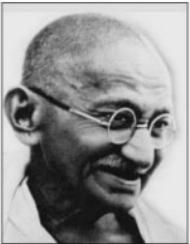

विकलांग आखिर कौन?

की यह शृंखला चालू ही थी कि अगले स्टेशन पर गाड़ी रुकी और चेन खींच दी गई। शोरशराबा, धक्का-मुक्की, अपशब्द और धमकी भरे शब्दों का, ऊलजलूल भाषाओं का प्रवाह होने लगा। गाड़ी प्लेटफार्म पर खड़ी थी, मेरे सहित कई यात्री गाड़ी के विलम्ब से परेशान थे। कुछ ही मिनटों में उपरोक्त दृश्य के कारण विकलांग डिब्बा 80% खाली हो गया था। तो इसका मतलब उस डिब्बे में वे बेशर्म यात्री थे, जो विकलांग नहीं थे। अब डिब्बा खाली-खाली था। जिसमें सचमुच अंधे, विकलांग, हाथों में प्लास्टर लगे, बीमार यात्री दिखाई दिये। इस हकीकत से मैं सिहर उठी। मैं सोचने पर मजबूर हो गई कि कौन सचमुच विकलांग है? एक ओर तो वे लोग जिन्हें वाकई कुदरत ने विकलांग या बीमार बनाया है या फिर वे जो स्वस्थ शरीर के मानसिक विकलांग हैं, जो सर्वसम्पन्न होते हुए भी विकलांगों की सुविधा पर कब्जा कर लेते हैं। तो फिर विकलांग कौन है? जो कुदरती विकलांग है वो? नहीं वो विकलांग नहीं हैं, क्यों कि उनमें हिम्मत है, जिद है, परिस्थितियों पर विजय पाने की। विकलांग तो वे हैं जो असंवेदनशील हैं, जिनकी मानसिकता विकलांग है। वो

मजबूर विकलांगों से भी ज्यादा विकलांग हैं, मजबूर हैं। सच में तरस आता है उन स्वस्थ शरीरों की मानसिक विकलांगता को देखकर।

 श्रीमती पूजा संजय पवार, कार्यालय अपीलक, परिवहन विभाग, चर्चगेट

ગાંધીવાદી વિચારધારા કી સાર્થકતા

શ્રી મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી યા મહાત્મા ગાંધી યા વાપ, એક મહાન વ્યક્તિત્વ તથા એક મહાન પુરુષ જિસને ભારત દેશ કો અંગ્રેજો કો ગુલામો સે આજાદી દિલાઈ છે। ઇની નામ આજ ભી હર સમાજ, હર જાતિ, હર ઘર તથા પ્રચેક વ્યક્તિ દ્વારા બડે સમાન સે લિયા જાતિ હૈ। અચ સોચને કા વિષય હૈ કે આખિર એસે મહાન વ્યક્તિ મેં એસી વિદ્યા વિશોષણ થી જિસને કારણ ઉન્કા નામ ઇન્દીહાસ કે પણો મેં અપણ હો ગયા હૈ। યહ વિશોષણ થી ઉની વિચારધારા જિસે બાદ મેં ગાંધીવાદી વિચારધારા કે નામ સે જાના જાને લગા। ગાંધીવાદી વિચારધારા કા મુખ્ય આધાર થા અહિસા। ઉની વિચારધારા કે અનુસાર પ્રાત્ક્રિક વ્યક્તિ કો અપણી બાત રખુને કા અધિકાર હૈ કિનુ પૂરે સમાન તથા અહિસા રૂપ હૈ। આદીન હો લેખિન કોઈ વિસાન ન હૈ। ગાંધી જી કે અનુસાર ચિઠ્પ કોઈ અંશે એક ગાળ પર તમાચા મારે તો આ અપણા દુસરા ગાલ તમાચા ખણે કે લિએ સામને કર દે, લેખિન અપણા હાય ન ડાટાં, ક્યોકિ હિસા સે હિસા બઢી હૈ। અહિસા આગ પર યાણી કા કામ કરતી હૈ। અપણી ઇસી વિચારધારા કે કારણ મહાત્મા ગાંધી કઈ બાર જેલ ગા, કર્ડ બાર અંગ્રેઝી કો બર્બરા કા સમાન કરના પડા ઔર અંગ્રેઝ સૈનિકો કે ડેંડ હાણ પેડ, કિનુ તુનેને કોઈ ભી હિસા કા સહારા નહીં થા ઔર અપણી ઇસી રેણુની કે આધાર પર અત મેં હિસેરે દેશ વાનિ મારત દેશને કો સ્વત્ત્વત્તા દિલાને મેં સફળ હુએ। અબ પ્રફન તરત હૈ કે ગાંધીવાદી વિચારધારા કા સાર્વજ્ઞતા કિંતની હેઠળ એસી થા વત્તેના સમય મેં કિંતની હૈ, તો ઇસ બારે મેં જિતને લોગ ઉની બાંને ઔર જૈસા

એક અલસાડ સુધી મેંની નેંડ દૃટ ગઈ બહુત ચિંતિત વ પરેશાન હો ગયા નેંડ નહીં આઈ શાયદ રાત રાત સાના દેખા હૈ। દુસરા સોને કી કોણિશ કરને લગા પણ નું પણ બદક રહ્યા થા, ચિના ખાંદી જા રહી થીએ। ઓં: નેંડ નહીં આઈ। તો સોચ ચલેણે બદ્ધ મુશ્કેલ પર ઉઠ જાયે, હાય મુંહ થોકર નિપટ કર ચાચ કી ચુક્કે લગા કર યોગાસન કિયા જાયે।

યોગ (જુડાં) હેતુ આસન (બેટક) લગાયા જાએ કિનુ કિસે જુડાં હેતુ ભાગવાન સે જુડાં હેતુ કાફી દેર બેટને કે બાદ ભી મુશ્કે ભાગવાન સે જુડાં કો દાનન નહીં હો પણ રહા થા, તથ મેંને પુસ: પ્રયાસ કિયા કે જાં મેં ભાગવાન કા બચ્ચા હું, તથ મુશ્કે ભી ભાગવાન કા અંગ હોગાં। મુશ્કે હો ભાગવાન બેઠે હૈ, તથ મેં ભાગવાન કો ડિંગ-ઊર કર્યો હોયાં! અપણે મેં બેઠે ભાગવાન સે બાંતે કર્યે, ક્યોકિ ઉનેક આદશ કે અનુસાર હી સબ કર્મ ઉની કર્મ કે અનુસાર હી સમયન હોતી હૈ। તો મેં ઇતના ચિંતિત વ વિચિત્ર કર્યું કે? જો ખીં હી સહ ઉની મર્મ બં ચુઢા કે અનુરૂપ હો ગાં હૈ તો જો

મેં ભાગવાન સે બાંતે કર રહા થા, કિનુ પ્રચ્યનું મેં ભાગવાન સે સંવાદ નહીં હો રહા થા। મેં માતા સે શિક્ષાયત કે ભાગવાન પોલનાય મુશ્કે બાંતે નહીં કર રહે હોએં।

કિનુ પોલનાય કી કૃપા વિના બાંલે મેં હર પ્રશ્ન કા તુતર મેં મરન-મરન મેં હો દે રહે થે। જેસે સંસાર મેં આપણે મેંજા હૈ કે જિસ કામ કે લિએ ઉસ મેં આત્માનિર્ણયકાર સક્કે કિ પાસ હુદા યા ફેલ, જેસે સાંસારિક પઢાઈ મેં સ્ક્રોલો મેં પ્રાતિરૂપિકા ફેલ આતા હૈ તથા બચ્ચે એક કક્ષા સે દૂસરી કક્ષા કી આર અયસર હોતે હૈ, તાકિ એક નયે જોશ વ નવી ઉર્મગ કે સાથ અગાલી કક્ષા મેં પડ્યાઈ કરે યા ફેલ હોનેને કે કારણો

કિ કહા જાતા હૈ હાય કી હર અંગુલો સમાન નહીં હોતી સબકી વિચારધારા ભી સમાન નહીં હો સકતી। ગાંધીજી કી રણનીતિ સે સરદાર ભગતસિંહ, રાજનુર આદિ ભી સહમત નહીં હોએ। ઇની અલાવા શ્રી સુરાણાંદ્ર બોસ નહીં ... ઉની અધીની વિચારધારા થી। ઇનું સમીય વ્યક્તિત્વે ને સ્વત્ત્વત્તા સંગ્રહ મેં અપે-અને ઢાગ સે યોગદાન દિયા। યહ કહ પાના બડા મુશ્કિલ હૈ કે સ્વત્ત્વત્તા કિસો એક વિચારધારા કા પરિણામ થા અથવા મિલોઝુલી વિચારધારા!

મેં વ્યક્તિત્વનું સૂધે ગાંધીવાદી વિચારધારા કા સમર્પક હૈ, કિનુ ઈમાનદારી કી બાત યે હૈ કે મુશ્કે ભી ડસ્ક્રાકર કી સોચ પર પૂર્ણ વિશ્વાસ નહીં થા ઔર મેં બડી અસમંજસ ભરી સ્વિશ્વિત મેં રહતા થા તમી એક ઘટના હુદાં ... અંધી હાલ હી મેં કુછ ખરીદારી કે લિએ મુશ્કે બાજાર જાના પડા, વહીંથી કુંક મહાશય સે પરા હાય કથા હું ગયા કિ નારાજ હોતે તરફને બાંદ્રોને તરફ સે મેરે ગાળ પર તમારા જડ દિયા। અબ ચુંક યું સહી સમય થા ગાંધીવાદી વિચારધારા કો પરદેને કા. મેંને સુરત અપણા દુસરા ગાળ ઉન મહાશય કે સામને કર દિયા। ઔર મેં હોરન રહ ગયા કિ વે મહાશય વડી રિવિસિયાહટ સે બડાંડાને હુએ દૂસરે રાસે ચલે ગાએ, લેખિન પણચાલા ઉનેક ચેહે પર સાફ ઝાલ કરા થા થા। ઉત્તર દિન મુશ્કે વાત્ત્વિક એહાસાં હું આ કિ અહિસા વિના બડા શબ્દ હૈ? ઇસીનીયે ગાંધીજી કેને લિખા ગયા કે 'દે દી હેં આજાડી વિના ખડા વિના ઢાલ, સાવરપણી કે સંત તુને કર દિયા કરામાં!'

અનુષ્ઠાન, અનુષ્ઠાન, અનુષ્ઠાન,

તૃપ્ત સાધિય (સામાન્ય), પરિચન રેખાય, વર્ણિદ

કો દૂર કરે વ ઉસે આભયક સુધ્યા કર પુન: પરિશ્કા દેં। ઇસી પ્રકાર ભગવાન પણ-પણ ખ્રબ્રણે કો પરિશ્કા લેતે રહેતે હૈ। પ્રાત્ક્રિક કા પરિણામ આત્મા હૈ। ડુમ જિન્ડારીને કે નયે રાસે નયે ઉત્તરાંહ વ ડંગને કે સાથ કાર્ય કે આત્મે સામન કી ઓં પ્રવેશ કરતે હૈએ। જેસે વાયન, જવાની, ગ્રહસ આપા એક કે બાદ એક કથા મેં પ્રવેશ સુનદર સુશીલ પ્રદુભાસી જીવન સાથી કા યોગ, બચ્ચો કા મિલાન, બચ્ચો કા પરાવરિશ, હમ બચ્ચો કો શિક્ષા દેતે હૈ કે ઇસ સુષૃદ્ધિ મેં ભગવાન કે કાર્યો કો કરને હોતે હોય એનું પણ વિશ્વબચ્ચુલ કો વિકાસ સર્વાય સુષુદ્ધ હેતુ જાત્યાની પંક્તિ મેં રહેતું હોય એનું પણ એક કથા કર્યા દેના દેના વ અત મેં કાલ્પણ્ય હેતુ પુલે પંક્તિ મેં રહેતું હોય એનું પણ એક કથા કર્યા દેના દેના વ અત મેં ગાયન-મની કેવા કાચા કા પ્રાત્પુ અપણે સાક્ષાત્કાર હો પણાયો? કરી મીં કિસી પી રૂપ મેં આપ સમયે આવે તો પદ્ધાનુંગ કેણે? પરિચય કાને વાલા તો હોના ચાલિયે। યે Mr. XYZ હૈનું હાલું હોયે, થોડું હોયે, આદિ-આદિ! ભગવાન કો લીલા દેખિયે, વે

પુનાર્થે વિના કરે હી, મુક સંવાદ દ્વારા યુશ્મસે હી ઉત્તર દિલવા રહે હૈ કે પરિચય કાને વાલા કરે હી, મુક સંવાદ દ્વારા યુશ્મસે હી ઉત્તર દિલવા રહે હૈ કે પરિચય કે માનદાર નહીં રહોણું હોય। પહંચાન લોગે। મૈને કહા કેસે? ઉત્તર મિલા દ્વિદ્ય દ્વિદ્ય સે, અન્તરાના કી દ્વિદ્ય સે-પૈન કેના કહા। પ્રથુ અધી કાંઈ નહીં? પાક સે ઉત્તર મિલા-ઇસે નિયંત્રણ એપને ચાલિયે, વો કેસે મિલતો હૈ-ગુરુ સે। વિશ્વબચ્ચુલ કો સદ્ગાવાના સે, ત્વાગ સે પ્રેમ સે યા પરિચન માર્ગ સે, અશુદ્ધાંદ્ર બહને લોગી પતા નહીં કથો? યે મેરી ગાલિયોનો નાકામીયો યા ચુશ્ચી કે આંશુદ્ધે, જિન્હે મેરી વિના યા પોછાના હોઈ ચાહોણા થા, શાન વ એક નર્ધે તરંગ સે ભરા પાણા। તો દોસ્તો, યે થા આપે આપ કો તરોણા, શાન વ એક નર્ધે તરંગ કે સાથ અગાલી કક્ષા મેં પડ્યાઈ કરે યા ફેલ હોનેને કે કારણો

ઓમ્મી કપૂર, વરિષ્ઠ યાત્રી ગઈ, વર્ગીએ